

Az első fokon megállapított tényállás megalapozatlanságának orvoslása- A tényálláshoz kötöttség elve [Be 351-352.§]

Szerző: Kardos Sándor- Háger Tamás

Kardos Sándor- Háger Tamás: Az első fokon megállapított tényállás megalapozatlanságának orvoslása- A tényálláshoz kötöttség elve [Be 351-352.§]

A Be 351.§ (1) bekezdésében és a 352.§ (2) bekezdés b) pontjában megfogalmazott tényálláshoz kötöttség elvének helyes alkalmazása, valamint a megalapozatlan első fokú ítéleti tényállás másodfokú orvoslása korlátainak törvényes megítélése tekintetében problémák merülhetnek fel a fellebbezési eljárásban. Határozott állásfoglalás látszik szükségesnek arról, hogy a másodfokú bíróság mennyiben térhet el az első fokon megállapított tényállástól a reformációs jogkörében.

A téma részletesebb kifejtése előtt szükséges a fontosabb jogforrásokra, törvényindokolásra, eseti döntésekre utalni.

- 1998. évi XIX. törvény (Be.) 352.§, melyet a 2002. évi I. törvény 200.§-a állapította meg,
- A 2002. évi I. törvény 199-200.§-hoz fűzött indokolás,
- 49/1998.(XI.27.) AB határozat,
- BH2009.171., BH2007.366., BH2007.332., BH2007.218., BH2006.239., BH2005.279., BH2005.16., és BH 1996.301. számú eseti döntések,
- IH 2008.87. számú eseti döntés.

Az új Be. az elfogadását követően a jelenleg hatályos szabályozáshoz képest nagyobb terjedelmű reformációs jogkört biztosított a másodfokú bíróságnak.

Az 1998. évi XIX. törvény eredeti szövege a következő volt a tárgyalat témában.

352. § (1) Megalapozatlanság [351. § (2) bek.] esetében a másodfokú bíróság

a) a tényállást kiegészíti, illetőleg helyesbíti, ha a hiánytalan, illetőleg a helyes tényállás az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás útján megállapítható;

b) a felvett bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállást állapíthat meg, ennek során a bizonyítékokat eltérően értékelheti.

(2) A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a helyesbített, kiegészített, illetve eltérő tényállás alapján bírálja felül.

A hivatkozottak szerint a jogalkotó széleskörű reformációs jogkört biztosított a Be.352.§ (1) bekezdés b) pontjában a másodfokú bíróságnak. Lehetővé tette azt is, nyilvánvalóan a

súlyosítási tilalom keretei között, hogy a másodfokú bíróság a felvett bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállást állapítson meg, ennek során a bizonyítékokat eltérően értékelhesse.

A törvény nem határozott meg korlátot, tehát a másodfokú bíróság akár az első fokon felmentett vádlott bűnösségét megalapozó tényállást is megállapíthatott a fellebbezési eljárásban. A tényálláshoz kötöttség elve a törvény e formájában nem érvényesült. A másodfokú bíróság ugyanis mind a vádlott javára, mind a vádlott terhére az elsőbíróságtól eltérően állapíthatta meg a tényeket és a (2) bekezdésből kitűnően ennek jogi konzekvenciáját is levonhatta.

A jogalkotó a korábbi szabályozáshoz (1973. évi I. törvény) képest a másodfokú bíróság reformációs jogkörének bővítését az eredeti koncepció szerinti harmadfokú eljárás, a rendes kétfokú jogorvoslati rendszer bevezetésével indokolta. E formában azonban a törvény nem lépett hatályba.

A hatályos normaszöveget a 2002. évi I. törvény 200.§-a állapította meg az alábbiak szerint.

352. § (1) Megalapozatlanság [351. § (2) bek.] esetében a másodfokú bíróság

a) a tényállást kiegészíti, illetőleg helyesbíti, ha a hiánytalan, illetőleg a helyes tényállás az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás útján megállapítható;

b) az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállást állapíthat meg, ha a vádlott felmentésének (részbeni felmentésének) vagy az eljárás megszüntetésének (részbeni megszüntetésének) van helye.

(2) A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a helyesbített, kiegészített, illetve eltérő tényállás alapján bírálja felül.

(3) A másodfokú bíróság csak azokkal a tényekkel kapcsolatban értékelheti az elsőfokú bíróságtól eltérően a bizonyítékokat, amelyekre bizonyítást vett fel, kivéve, ha az iratok tartalma vagy ténybeli következtetés alapján a vádlottat az (1) bekezdés b) pontja alapján felmenti, vagy az eljárást megszünteti.

A hatályos szabályok értelmében a törvény eredeti változatához képest szűkebb a másodfokú bíróság reformatórius jogköre. A másodfokú bíróság az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól csak akkor állapíthat meg eltérő tényállást, ha a vádlott felmentésének (részbeni felmentésének) vagy az eljárás megszüntetésének (részbeni megszüntetésének) van helye.

Ez a szabályozás a korábbi vétségi eljárás másodfokú szabályait vette át.

A másodfokú bíróság eltérő tényállás-megállapítási jogosultsága tehát már nem korlátlan, függetlenül attól, hogy időközben, ha szűkebb körben is, de hatályossá vált a kétfokú jogorvoslati rendszer, illetve a harmadfokú büntetőeljárás.

Mindenekelőtt tisztázni kell, hogy a tényállás kiegészítése és helyesbítése nem eredményezheti eltérő, csakis abba beilleszthető, azzal összhangban álló tényállási elemek megállapítását.

Ami a bizonyítást illeti az a törvényi előírás, hogy a másodfokú bíróságot csak az általa felvett bizonyítással érintett tényekkel kapcsolatban illeti meg a felülmérlegelés joga, ami a közvetlenség, valamint a bizonyítékok szabad értékelésének elvéből következik. Következésképpen a bizonyítékok eltérő értékelésének lehetősége szempontjából az a lényeg, hogy a másodfokú bíróság a bizonyítást milyen tényekre rendelte el. Bizonyítás felvételekor azonban a másodfokon folytatott bizonyítással érintett tényekre vonatkozó bizonyítékokat a korábbi bizonyítékokkal együttesen kell értékelni [BH 1996.301], ami viszont vezethet az elsőfokú bíróságtól eltérő értékeléshez is. Ezt az egy esetet leszámítva azonban a másodfokú bíróság nem csupán a bizonyítékokat nem értékelheti eltérően, de nem végezheti el azoknak az elsőfokú bíróság által elmulasztott értékelését sem. Ez ugyanis már az elsőfokú bíróságot terhelő indokolási kötelezettség „pótlását” jelentené.

A vádlott javára szólóan a másodfokú bíróság a hatályos szabályok szerint is eltérően állapíthatja meg az elsőfokú bíróságtól a tényállást, tehát az első fokon bűnösnek kimondott vádlottat eltérő tényállás alapján, másodfokon felmentheti. Ilyen esetben értelemszerűen harmadfokú bírósági eljárásra kerülhet sor, mert a bűnösség kérdésében hozott eltérő döntés önmagában megnyitja a másodfellebbezés lehetőségét.

Eltérő tényállás megállapításának ugyanakkor nincs helye, ha az első fokon felmentett vádlott bűnösségének megállapítására kerülhetne sor a másodfokú eljárásban. Ha az ítélet megalapozatlan, akkor ilyen esetben az első fokú ítéletet hatályon kívül kell helyezni. A vádlott terhére ekként eltérő tényállás megállapításnak fő szabályként nincs helye.

Értelmezést igényel azonban, hogy pontosan mit jelent az „eltérő tényállás”, illetőleg meddig terjed a tényállás helyesbítése, kiegészítése, és milyen terjedelmű tényállás-módosítás értékelhető már eltérő tényállásként.

A gyakorlatban nem jelent problémát azon eset, ha a büntetőjogi főkérdések alapjait érintő, a tényállás egészére kiható módon merül fel az eltérő tényállás megállapításának lehetősége. Például az elsőfokú bíróság azt állapítja meg, hogy nem a vádlott követte el a perbeli bűncselekményt. A tényálláshoz kötöttség elvéből adódóan a másodfokú bíróság a megalapozatlanság orvoslása során nem állapíthat meg olyan tényállást, hogy a vádlott volt az elkövető. Ezt ugyanis a Be.352.§ (1) bekezdés b) pontja egyértelműen kizárja.

Álláspontunk szerint arra sincs lehetőség, hogy az elsőfokú bíróságtól eltérő, többletelemet tartalmazó tényállás alapján a másodfokú bíróság más, az első fokú ítéletben meg nem ítélt bűncselekményben állapítsa meg a vádlott büntetőjogi felelősségét, függetlenül attól, hogy a vád tartalmazta e tényállás-többletet és az csak az ítélet megalapozatlansága miatt nem került megállapításra.

A jogalkalmazási problémát az jelenti, amikor egyes, a büntetőjogi felelősségre is kihatással bíró tényállás-részek első foktól eltérő megállapításának szükségessége merül fel a fellebbezési eljárásban.

Ilyen eset lehet, ha az elsőfokú bíróság a vádtól eltérően nem állapít meg olyan tényeket, melyek egy adott bűncselekmény minősítő körülményét alapozhatják meg. A helyes és

hiánytalan tényállás az iratok tartalma alapján megállapítható lenne, kérdés azonban, hogy nem ütközik-e a Be.352.§ (1) bekezdés b) pontjába. Egy minősítő körülmény megvalósítására alkalmas tényállás-többség ugyanis értékelhető eltérő tényállásnak annak ellenére, hogy az elsőfokú bíróság a vádlott bűnösségét igaz enyhébben minősítve, de megállapította.

Gyakorlati példa lehet erre, ha a vádban foglaltaktól eltérve az elsőfokú bíróság nem állapítja meg azon tényeket, melyek az emberölés előre kiterveltségét alapozhatják meg, így különösen az előkészületi cselekmények, az eszköz beszerzése, a tett eltervezése, átgondolása, a véghezvitel részleteinek tervezése stb. és ezért helytelenül csak az alapesetben állapítja meg a vádlott bűnösségét. Kérdés, a másodfokú bíróság kiegészítheti-e a tényállást, illetve ehhez kapcsolódva megállapíthatja-e a minősítő körülményt, természetesen azt az esetet alapul véve, hogy a vád tartalmazta a kérdéses tényállásrészt és az ügyész is fellebbezett a vádlott terhére.

Megválaszolást igényel, hogy az elkövetői alakzatokat meghatározóan eltérő tényállás megállapítására sor kerülhet el. Például, az elsőfokú bíróság nem állapítja meg azt, hogy az I.r. terhelt a II.r. terhelt kezdeményezésére követette el a bűncselekményt, csak annyit rögzít, hogy az elkövetéshez segítséget nyújtott, ezért a vádtól eltérően nem felbujtóként, hanem bűnsegédként állapítja meg a II.r. terhelt bűnösségét. Az ügyész erre irányuló fellebbezése folytán eltérhet-e a másodfokú bíróság az első fokú mérlegeléstől és tényállástól és megállapíthatja-e a felbujtást megalapozó, az első fokhoz képest „többség” tényeket.

Megállapíthatja-e a fellebbezési bíróság az első foktól eltérően azt, hogy a bűncselekmény nem kísérlet, hanem befejezett, avagy nem a büntetni rendelt esetekben nem előkészület, hanem kísérlet, olyan eseteket értve, amikor a vádban szereplő történeti tényállásrész helytelen meg nem állapítása miatt nem minősíti az elsőfokú bíróság törvényesen, súlyosabban a bűncselekményt. Például az elsőfokú bíróság csak azt állapítja meg, hogy a vádlott rátartotta a fegyvert a sértettre, ez előkészület lehet, a helyes vád szerint azonban az elsütő billentyűt is elhúzta, de a lövésre technikai okból nem került sor, vagy sor került de nem találta el a sértettet a lövedék, és ez már kísérletet valósíthat meg.

A jogértelmezési probléma tehát a bűncselekmények stádiumát is érintheti.

Álláspontunk szerint az elemzett kérdés felsőbb bírósági döntést igényelhet. Megítélésünk szerint a büntetőeljárás törvény részletezett szabályát szigorúan kell értelmezni és a vádlott terhére még részben eltérő tényállás megállapításának sincs helye, ha a módosítás kihat a büntetőjogi főkérdésekre.